

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ի Հ Ա Ն Ր Ա Պ Ե Տ Ո Ւ Թ Յ Ա Ն
Ի Ր Ա Վ Ա Բ Ա Ն Ն Ե Ր Ի Մ Ի Ո Ւ Թ Յ Ո Ւ Ն

ՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ԵՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

Թիվ 2 (64)
2014 թ.

Գլխավոր խմբագիր՝
ի.գ.թ., պրոֆ. Լևոն Օհանյան

Հիմնադիր և հրատարակիչ՝
ՀՀ իրավաբանների միություն,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետ

Խ մ բ ա գ Ր ա կ ա ն խ ո Ր Ի Ո Ւ Ր Պ

Խմբագրության հասցեն՝
ՀՀ, 0025 Երևան,
Ալեք Մանուկյան 1, ԵՊՀ
իրավագիտության ֆակուլտետ:
Հեռ. 060-71-02-47
Էլ. կայք՝ www.orenq.am

Սամվել Դիլբանդյան -

ի.գ.դ., գլխավոր խմբագրի տեղակալ

Դավիթ Մելքոնյան -

ի.գ.թ., պատասխանատու քարտուղար

Գևորգ Դանիելյան - ի.գ.դ.

Հարություն Խաչիկյան - ի.գ.դ.

Արմեն Հայկյանց - ի.գ.դ.

Գագիկ Համբարձումյան

Արթուր Վաղարշյան - ի.գ.դ.

Սերգեյ Առաքելյան - ի.գ.թ.

Վիգեն Քոչարյան - ի.գ.թ.

Խմբագրությունը կարող է
հրապարակել նյութեր՝ համամիտ
չլինելով հեղինակների
տեսակետներին:

12 համակարգչային էջից ավելի
չպատվիրված նյութերը չեն
ընդունվում:

e-mail: ysu@ysu.am

Դասիչ՝ 77771

Տպագրական 7 մամուլ

Գրանցման քիվը՝ 798

Տպաքանակը՝ 500

Գինը՝ պայմանագրային

Հանձնված է շարվածքի

18.05.2014

Հանձնված է տպագրության

3.07.2014

СОЮЗ ЮРИСТОВ
РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

ГОСУДАРСТВО И ПРАВО

Номер 2 (64)
2014 г.

Главный редактор:
к.ю.н., проф. Левон Оганян

Учредитель и издатель:
Союз Юристов РА,
Юридический факультет ЕГУ

Редакционный совет

Самвел Дилбандян -

д.ю.н., зам. главного редактора

Давид Мелконян -

к.ю.н., ответственный секретарь

Геворг Даниелян - д.ю.н.

Арутюн Хачикян - д.ю.н.

Армен Айкянц - д.ю.н.

Гагик Амбарцумян

Артур Вагаршян - д.ю.н.

Сергей Аракелян - к.ю.н.

Виген Кочарян - к.ю.н.

Адрес редакции:
РА, 0025 Ереван,
ул. Алека Манукяна 1, юридический
факультет ЕГУ.
Тел.: 060-71-02-47
e-mail: a_petrosyan@ysu.am
web: www.orenq.am

8 усл. печ. л.
Тираж: 500
Сдано в набор 18.05.2014
Подписано к печати 3.07.2014

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Գազիկ Դագինյան, Տաթևիկ Սուչյան

ՎՃՌԱԲԵԿ ԲՈՂՈՔԸ ՎԱՐՈՒՅԹ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒ ՀԻՄՔԵՐԻ ՕՐԵՆՍԴՐԱԿԱՆ
ԿԱՆՈՆԱԿԱՐԳՄԱՆ ԱՌԱՆՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ.....5

Սամվել Դիլբանդյան

ՉԵՐԲԱԿԱՆԱԿԱԾ ԱՆՋԻ ԻՐԱԿՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎ ԻՐԱՎԱԶԱՓ ՇԱՀԵՐԻ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ..... 16

Հրայր Դուկասյան, Անահիտ Հարությունյան

ՈՉ ԻՐԱՎԱԶԱՓ ՎԱՐՔԱԳԾԻ ԱՐԳԵԼՔԸ ՓԱՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ԷԹԻԿԱՅԻ ԼՈՒՅՄԻ
ՆԵՐՔՈ.....26

Դավիթ Ավետիսյան

ՀԻՄՆԱՎՈՐ ԿԱՍԿԱԾԸ ՈՐՊԵՍ ԽԱՓԱՆՄԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԿԻՐԱՈՄԱՆ
ԻՐԱՎԱԶԱՓՈՒԹՅԱՆ ՊԱՅՄԱՆ ԸՍՏ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ
ՆԱԽԱԳԾԻ.....35

Վահե Ենգիբադյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՓՈՐՁԱՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՂ ՄԱՐՄԻՆՆԵՐԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՀՀ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....45

Արթուր Չախոյան

ՀԱՏՈՒԿ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ.....53

Դավիթ Մելքոնյան

ՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹՅԱՆ ԿՈՂՄԻ ՆՈՐ ԴԱՏԱՎԱՐԱԿԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ
ԵՎ ԴՐԱՆՑ ՀԱԿԱԿՇԻՈՒՆԵՐԸ.....62

Դավիթ Խաչատրյան

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹ. ԻՐԱՎԱՓԻԼԻՍՈՓԱՅԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ,
ԿԻՐԱՈՄԱՆ ՇՐՋԱՆԱԿՆԵՐՆ ՈՒ ԿԱՐԳԸ, ԱՐԴՅՈՒՆԱԿԵՏՈՒԹՅԱՆ
ԵՐԱՇԽԻՔՆԵՐԸ ԵՎ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ.....68

Արսեն ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ

ՔՐԵԱԿԱՆ ՀԵՏԱՊՆԴՄԱՆ ԺԱՄԿԵՏՆԵՐԸ ԿԱՍԵՑՆԵԼՈՒ ՀԻՄՔԵՐԸ ԸՍՏ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ.....89

Գևորգ Բաղդասարյան

ԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐՆ ԸՍՏ ՀՀ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ.....99

Արժեքն Հոյականորդայան

Նոր երեւան եկած շանգաւանքներով բացառիկ ՎերանաՅՄԱՆ Հիմքերի՝
ԴԱՏԱՎՈՐՈՎ ՀԱՍՏԱՏՎԱԾ ԶԼԻՆԵԼՈՒ ՀԵՏ ԿԱՊՎԱԾ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ
ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԳՈՐԾՈՂ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔՈՒՄ ԵՎ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾՈՒՄ.... 110

Նեյի Աղաբաբայան

ԱՆՉԱՓԱՀԱՍԻ ԶԵՐԲԱԿԱԼՄԱՆ ԵՎ ԿԱԼԱՆԱԿՈՐՄԱՆ
ԱՌԱՆՋՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԸՍՏ ՀՀ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ
ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ..... 119

Սարգսյան Հայկ

ԴԱՏԱԽԱՋԻ ԿՈՂՄԻՑ ՄԵՂԱԴՐԱՆՔԻ ՓՈՓՈԽՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ ԸՍՏ ՀՀ
ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՆՈՐ ՕՐԵՆՍԱԳՐՔԻ ՆԱԽԱԳԾԻ..... 130

ՀԱՏՈՒԿ ԵՎ ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԳԻՏԵԼԻՔՆԵՐԻ ՍԱՀՄԱՆԱԶԱՏՄԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՅ ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Արթուր Չախոյան

*ԵՊՀ քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնի դոցենտ,
Երևան քաղաքի դատախազության ավագ դատախազ*

Վերջին ժամանակներում իրավաբանական գրականության մեջ¹ հանցագործությունների քննության ընթացքում իրավագիտության բնագավառի որոշ գիտելիքներ հատուկ գիտելիքներին վերագրելու հարցի կապակցությամբ բավականին վիճելի տեսակետներ կան:

Հանցագործությունների քննության ընթացքում արարքներին իրավական գնահատական տալու համար շատ հաճախ բավական չի լինում միայն գտնել անհրաժեշտ իրավական ակտն ու ուսումնասիրել այն, այլ անհրաժեշտություն է առաջանում խորությամբ հետազոտել տվյալ ակտը, քանի որ դրանում գործածվող առանձին հասկացությունների բովանդակությունն ընկալելու համար պահանջվում է գիտության, տեխնիկայի, արվեստի կամ արհեստի բնագավառի նեղ մասնագիտական գիտելիքներ:

Քննարկվող խնդրի վերաբերյալ խիստ բացասական վերաբերմունքը վերջին ժամանակներս աստիճանաբար տեղը զիջում է առավել հանդուրժողական մոտեցմանը: Տ. Վ. Ավերյանովան, որը խիստ դեմ է եղել իրավական որոշ գիտելիքները հատուկ գիտելիք համարելուն, վերջիվերջո խոստովանում է, որ հետաքրքիր է Յու. Գ. Օռլովի այն միտքը, համաձայն որի. «Իրավաբանական փորձաքննության առարկա, եթե այդպիսին կպահանջվի, կարող է լինել միայն հարցն այն մասին, թե որ օրենքը կամ ենթաօրենսդրական ակտն է ենթակա կիրառման տվյալ գործով»²: Ճիշտ է, նա այստեղ նախապայման է դնում, որ տվյալ խնդիրը կարելի է լուծել իրավական հարցերով խորհրդատվություն ստանալու միջոցով³:

Ե. Լ. Ռոսինսկայայի կարծիքով էլ՝ «հասունացել է անհրաժեշտությունը օրինակաճանցելու իրավաբանական փորձաքննությունների անցկացումն այն դեպքերում, երբ քրեական, քաղաքացիական կամ վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ գործերով անհրաժեշտ են հատուկ իրավաբանական գիտելիքների կիրառմամբ հետազոտություններ, որոնց չեն տիրապետում քննիչը, դատարանը կամ վարչական իրավախախտում քննող անձը»⁴:

Խնդրի այդպիսի առաջադրման համար, ըստ Ա. Ս. Պողչիբրյակինի, հիմքեր կան, քանի որ իրավական բարեփոխումների անցկացումը վերջերս նորից է շոշափում տվյալ

¹ Տե՛ս, օրինակ. *Эксархопуло А. А.* Специальные познания и их применение в исследовании материалов уголовного дела. СПб., 2005, էջ 62-92:

² *Орлов Ю. К.* Судебная экспертиза как средство доказывания в уголовном судопроизводстве, М., 2005, էջ 20:

³ Տե՛ս *Аверьянова Т. В.* Судебная экспертиза. Курс общей теории, М., 2006, էջ 181:

⁴ *Россинская Е. Р.* Судебная экспертиза в гражданском, арбитражном, административном и уголовном процессе, М., 2005, էջ 17:

հիմնախնդիրը: Այսպես, «ՌԴ Սահմանադրական դատարանը, հիմնվելով «ՌԴ Սահմանադրական դատարանի մասին» Դաշնային սահմանադրական օրենքի 63 հոդվածի վրա, բուլդո ընկնող գործերով որպես փորձագետներ, մասնագետներ գործնականորեն ներգրավում է իրավունքի տարբեր ոլորտների մասնագետների»⁵:

ՌԴ Սահմանադրական դատարանի պրակտիկայում հաճախ են նշանակվում իրավաբանական փորձաքննություններ, որոնք իրականացնում են իրավագիտության թեկնածուներ, դոկտորներ:

Եթե համեմատություններ անցկացնենք ՀՀ սահմանադրական և ՀՀ քրեադատավարական իրավունքի ճյուղերի միջև, ապա կարող ենք ասել, որ Հայաստանի Հանրապետությունում սահմանադրական դատավարությունների ժամանակ նույնպես լայնորեն կիրառվում են հատուկ գիտելիքներ: Այսպես՝ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 53-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Սահմանադրական դատավարությանն իր համաձայնությամբ որպես փորձագետ կարող է ներգրավվել այն անձը, որը քննվող գործին առնչվող հարցերով օժտված է հատուկ գիտելիքներով և շահագրգռված չէ գործի արդյունքով»: Իսկ նույն հոդվածի 8-րդ մասը սահմանում է, որ «Փորձագետի եզրակացության՝ իրավական հարցերին վերաբերող մասը չունի ապացուցողական նշանակություն»: Այսինքն, ի տարբերություն Ռուսաստանի Դաշնության սահմանադրական դատավարության՝ ՀՀ սահմանադրական դատավարությունում իրավական հարցերով փորձաքննություն չի կարող նշանակվել:

Կարծում ենք, որ հասունացել է ժամանակը, որը թելադրված է նաև պրակտիկ փորձով, վերանայելու հատուկ և իրավաբանական գիտելիքների սահմանազատման հարցը: Եվ այս առումով մեզ համար ողջունելի է ՀՀ սահմանադրական դատարանի այն առաջավոր փորձը⁶, երբ «գլխավոր դատախազի վարույթում գտնվող կոնկրետ գործ» հասկացության իրավական բովանդակության վերաբերյալ փորձագիտական եզրակացություն ստանալու անհրաժեշտությամբ պայմանավորված՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանն իր 2010 թվականի դեկտեմբերի 24-ի ՍԳԱՌ-116 աշխատակարգային որոշմամբ դիմել է Երևանի պետական համալսարանի քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի ամբիոնին:

Տեսության մեջ եղած բազմաթիվ կարծիքների համաձայն՝ հասունացել են նորմատիվ ակտերի հետազոտությանը և դրանց հիմքի վրա իրավակիրառ ակտերի հրատարակման հիմնավորվածությանը նվիրված դատական փորձաքննությունները որակելու և համակարգելու անհրաժեշտությունը: Նման փորձաքննություններն առաջարկվում է անվանել դատանորմատիվային:

«Դատանորմատիվային փորձաքննության կոնցեպցիան սրանով չի սպառվում: Այն թույլ է տալիս նման փորձագիտական հետազոտությունների միասնական մոտեցում մշակել և ձևակերպել նոր տեսակի դատական փորձաքննությունների առարկան և խնդիրները, որոնց իրականացումն անհրաժեշտ է և արդեն գոյություն ունի առանց համապատասխան տեսական և մեթոդաբանական հենքի: Դա, օրինակ, նորմատիվ-հարկա-

⁵ Подшибякин А. С. О «вторжении» судебного эксперта в сферу права и возможности использования им норм международного права, Судебная экспертиза на рубеже тысячелетий, Материалы межведомственной научно-практической конференции, Часть 2, Саратов, 2002, էջ 131:

⁶ Տե՛ս <http://www.concourt.am/armenian/decisions/working/2010/pdf/sdav-116.pdf>, 24.11.2011:

յին, նորմատիվ-բնապահպանական, նորմատիվ-հողաշինարարական փորձաքննություններն են, նորմատիվային փորձաքննություններ, որոնք կապված են սեփականաշնորհման և շատ այլ հարցերի հետ»⁷:

Դատանորմատիվային փորձաքննությունների կոնցեպցիայի մշակումը բավական արդիական է նաև համալիր փորձաքննությունների խնդիրները լուծելու առումով, որոնք վերաբերում են ծայրահեղ պայմաններում անձանց գործողությունների համապատասխանության ուսումնասիրության համար գոյություն ունեցող նորմերին և կանոններին (վարորդի, հրշեջի, փրկարարի, զինվորական ստորաբաժանումների գործողությունները):

Գրականության մեջ կան նաև հակառակ տեսակետներ: Ինչպես նշում է Ա. Ա. Էյսմանը, «օրենսդրության և իրավագիտության բնագավառի գիտելիքները՝ իրավաբանական գիտելիքները, չեն վերաբերում հատուկ գիտելիքներին այն իմաստով, որով այդ հասկացությունն օգտագործվում է օրենքում»⁸: Այդպիսի տեսակետ արտահայտվում է շատ կրիմինալիստների և դատավարագետների կողմից⁹:

«Քննիչը քննչական գործողություններ իրականացնելիս միշտ օգտագործում է հատուկ գիտելիքներ, հմտություններ և կարողություններ: Նրան ահրաժեշտ են հատուկ գիտելիքներ գիտության և տեխնիկայի տարբեր ոլորտներից: Սակայն, բացի ոչ իրավական հատուկ գիտելիքներից, հմտություններից և կարողություններից, քննիչին քրեական գործերի քննության համար անհրաժեշտ են նաև իրավական հատուկ գիտելիքներ, հմտություններ և կարողություններ: Նա պետք է իմանա քրեական և քրեադատավարական օրենսդրությունը, տիրապետի քննչական գործողությունների անցկացման տակտիկային և հանցագործությունների առանձին տեսակների քննության մեթոդիկային: Այդ պատճառով չկայացած չի կարող համարվել այն պնդումը, որ հատուկ գիտելիքները չպետք է վերաբերեն օրենքի ոլորտին»¹⁰:

Փորձագետին իրավական հարցեր առաջադրելու թույլատրելիության վերաբերյալ տեսությունում բազմաթիվ կարծիքներ կան¹¹, առաջարկվում է, օրինակ, հանցագործության առանձին տեսակների քննության ժամանակ «իրավական փորձաքննություն» նշանակելու թույլատրելիության մասին, չնայած իրավաբանական գիտելիքների օգտա-

⁷ Специальные юридическое знания и судебно-нормативные экспертизы, <http://kollegia.net/articles.php?serv=209&part=5564>, (12.03.2009):

⁸ Տե՛ս *Эйсмэн Э. Э.* Заключение эксперта, М., 1967, էջ 91:

⁹ Տե՛ս *Мальникова Э. Б.* Компетенция криминалистической экспертизы и оценка заключения эксперта в свете нового уголовно-процессуального законодательства, Вопросы криминалистики, М.: Госюриздат, 1962, № 3, էջ 32-43; *Лисиченко В. К., Циркаль В. В.*, Использование специальных знаний в следственной и судебной практике, Киев, 1987, էջ 23: *Белкин Р. С.*, Курс криминалистики, М., 2001, էջ 471:

¹⁰ *Линдмяэ Х.* Понятие специальных знаний, навыков и умений, Использование специальных знаний в советском уголовном процессе, Труды по правоведению, Ученые записки Тартуского университета, Тарту, 1984:

¹¹ Տե՛ս *Арсеньев В. Д., Заболоцкий В. Г.*, Использование специальных знаний при установлении фактических обстоятельств уголовного дела, Красноярск, 1986, էջ 1-5; *Грамович Г. И.*, Тактика использования специальных знаний в раскрытии и расследовании преступлений, МВШ МВД СССР, 1987, էջ 10-11:

գործման հարցը փորձագետի եզրակացության մեջ չպետք է նշվի¹²:

Իրականում «հատուկ գիտելիքներ» հասկացությունը կիրառվում է միայն իրավական ոլորտում, և անտրամաբանական է իրավաբանական գիտելիքները ամբողջովին վերասահմանել որպես հատուկ գիտելիքներ իրավաբանական ոլորտում: Մյուս կողմից՝ քննիչների և դատավորների մասնագիտական գիտելիքները լայն հասկացություն են, որոնք կարող են «հատվել» այլ իրավական գիտելիքների հետ: Ընդունում ենք, որ պահանջվում է որոշակիացում հետաքննություն կատարող անձի, քննիչի, դատախազի և դատավորի որակավորման հատկանիշին համապատասխան գիտելիքի առանձնացման միջոցով: Հատուկ գիտելիքների անհրաժեշտությունը ծագել է՝ կապված այն անձանց հետ, որոնք պատասխանատու են քրեական դատավարության գործընթացի համար: Պետք է «հատուկ» անվանել այն գիտելիքները, որոնք անցնում են այդ անձանց մասնագիտական գիտելիքների սահմանները:

Իրավական գիտելիքների սահմանման վերաբերյալ կարծիք է հայտնել Ս. Ֆ. Բիչկովան, որի տակ նա առաջարկել է հասկանալ «...քրեական դատավարության համար պատասխանատու անձանց գիտելիքները մասնավորապես գործունեության որակավորման և դատավարական նորմերի իրականացման լիազորությունների, հանցագործությունների քննության մեթոդիկայի և քննչական գործողությունների իրականացման տակտիկայի վերաբերյալ: Նշված թվարկումը հետաքննություն կատարող անձի, քննիչի, դատախազի և դատավորի ընդհանուր որակավորող հատկանիշ է՝ հիմնված իրենց մասնագիտացումը որոշող պարտադիր մասնագիտական գիտելիքների վրա: Կոնկրետ քրեական գործով պացուցման սուբյեկտների կողմից օգտագործվող բոլոր գիտելիքները, այդ թվում և՛ իրավաբանական, նշված գիտելիքների, հնարքների և հմտությունների սահմաններից դուրս կարող են դասվել հատուկ գիտելիքների շարքը»¹³:

Ա. Ա. Էկսարխուլուն նշում է. «Կարծրատիպերի թվին նախ և առաջ պետք է դասել այն տեսակետը, ըստ որի՝ իրավական ոլորտի գիտելիքները հատուկ չեն համարվում: Եվ նախկինում, և մեր օրերում որպես այս եզրահանգման հաստատում է ԽՍՀՄ 1971 թ. Գերագույն դատարանի պլենումի «Քրեական գործերով դատական փորձաքննության մասին» որոշումը¹⁴, որի 11-րդ կետը սահմանում է, որ «դատավորները չպետք է փորձագետին առաջադրեն իրավական հարցեր՝ որպես նրա իրավասության մեջ չմտնող ոլորտ (օրինակ, սպանություն է, թե՞ ինքնասպանություն)»¹⁵:

Նշենք, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ Օրենսգիրք) մտնեցումն այս հարցի վերաբերյալ հետևյալն է. չի թույլատրվում քրեական գործերով վարույթին իրավաբանական հարցերով մասնագետ կամ փորձագետ ներգրավել: Օրենսգրքի 84-րդ հոդվածի 3-րդ և 85-րդ հոդվածի 3-րդ կետերը համապատասխանաբար սահ-

¹²Տե՛ս *Россинская Е. Р.* Специальные познания и современные проблемы их использования в судопроизводстве, Журнал Росийского права, 2001, № 5, էջ 32-43; *Нестеров А. В.* Концептуальные основы использования специальных познаний в раскрытии и расследовании преступлений, Автореф. дис., М., 2001, էջ 15-16:

¹³*Бычкова С. Ф.*, Организация назначения и производства судебной экспертизы, Алматы, «Жеті жарғы», 1999, էջ 6-7:

¹⁴ Постановление N 1. Пленума Верховного Суда СССР от 16 марта 1971 года "О судебной экспертизе по уголовным делам":

¹⁵*Эксархуло А. А.* Специальные познания в уголовном процессе и их нетрадиционные формы, Вестник криминалистики, Вып. 2, М., 2001, էջ 26:

մանում են. «Քրեական գործով վարույթում իրավաբանական հարցերով մասնագետ չի ներգրավվում», «Քրեական գործով վարույթին իրավաբանական հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում»: Ինչպես տեսնում ենք, Օրենսգիրքը հատուկ գիտելիքների կիրառման հնարավորության երկու ձև է նախատեսում՝ հատուկ գիտելիքների կիրառումը մասնագետի կողմից և հատուկ գիտելիքների կիրառումը փորձագետի կողմից: Քրեական դատավարության նշված սուբյեկտների և նրանց դատավարական վիճակին վերաբերող հարցերը սահմանվում են օրենսգրքի 10-րդ գլխում, որը վերնագրված է «Քրեական դատավարությանը մասնակցող այլ անձինք»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի նախագիծը (այսուհետ՝ Նախագիծ) քննարկվող հարցերին այլ կարգավորում է տվել, և դրանք կարգավորվում են Նախագծի 7-րդ գլխով, որը վերնագրված է «Վարույթին օժանդակող անձինք», ինչն ավելի ընդունելի է և, մեր կարծիքով, բխում է նշված գլխում առանձնացված սուբյեկտների դատավարական վիճակից:

Նախագծում, ի տարբերություն Օրենսգրքի, հատուկ գիտելիքները կարող են կիրառվել միայն փորձագետի կողմից, այսինքն՝ վարույթի ընթացքում որպես «մասնագետ» սուբյեկտ նախատեսված չէ: Համաձայն Նախագծի 59-րդ հոդվածի՝ փորձագետը վարույթի առարկայով չչահագրգռված այն անձն է, ով, վարույթն իրականացնող մարմնի կամ վարույթի մասնավոր մասնակցի կողմից ներգրավվելով, հատուկ գիտելիքների կամ հմտությունների օգտագործմամբ օժանդակում է վարույթին՝

1) հետազոտություն իրականացնելով և դրա հիման վրա գրավոր եզրակացություն տալով.

2) հետազոտություն իրականացնելով կամ առանց դրա գրավոր կարծիք տալով.

3) ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության կատարմանն աջակցելու միջոցով:

Իսկ նույն հոդվածի 3-րդ մասը սահմանում է, որ փորձագետը պետք է տիրապետի գիտության, տեխնիկայի, արվեստի, արհեստի կամ այլ բնագավառի բավարար հատուկ գիտելիքների:

Հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ փորձագետը վարույթի ընթացքում կարող է հանդես գալ մի քանի դատավարական վիճակով՝

1. որպես փորձագետ, երբ իրականացնում է հետազոտություն և դրա հիման վրա տալիս է եզրակացություն, ինչը, համաձայն Նախագծի 91-րդ հոդվածի, հանդիսանում է ապացույցի ինքնուրույն տեսակ,

2. որպես «մասնագետ», երբ փորձագետն իր մասնակցությամբ աջակցում է ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողության կատարմանը, որոնց արձանագրությունները, համաձայն Նախագծի 95-րդ հոդվածի, նույնպես հանդիսանում են ապացույցի ինքնուրույն տեսակ,

3. որպես «փորձագետ-մասնագետ», երբ փորձագետն իրականացնում է հետազոտություն կամ չի իրականացնում հետազոտություն և տալիս է գրավոր կարծիք, ինչը, համաձայն Նախագծի 92-րդ հոդվածի, նույնպես հանդիսանում է ապացույցի ինքնուրույն տեսակ:

Ընդ որում, վարույթն իրականացնող մարմինը քրեական վարույթին օժանդակելու համար կարող է փորձագետ ներգրավվել միայն փորձաքննություն նշանակելիս և ապացուցողական կամ այլ վարութային գործողություններ կատարելիս, այսինքն՝ վարույթն

իրականացնող մարմինը փորձագետի գրավոր կարծիք ստանալու համար վարույթին փորձագետ չի կարող ներգրավել: Քրեական վարույթին փորձագետի գրավոր կարծիք կարող է ներկայացնել միայն վարույթի մասնավոր մասնակիցը:

Անդրադառնալով հատուկ և իրավական գիտելիքների սահմանազատման հիմնախնդիրներին՝ նշենք, որ Նախագիծը քննարկվող խնդիրը գրեթե նույնանման է կարգավորել, ինչպես Օրենսգիրքը: Համաձայն Նախագծի 59-րդ հոդվածի 4-րդ մասի՝ քրեական վարույթին Հայաստանի Հանրապետության իրավունքի կամ միջազգային իրավունքի հարցերով փորձագետ չի ներգրավվում:

Սակայն, օրինակ, Գերմանիայի Դաշնության օրենսդրությունը, այս կամ այն կերպ չսահմանափակելով հատուկ գիտելիքների պատկանելիության ոլորտը, թույլատրում է փորձաքննություն նշանակել նաև իրավաբանական բնույթի հարցերի պարզաբանման համար, երբ դատավորը բավարար գիտելիքներ չունի տվյալ իրավական ոլորտի վերաբերյալ¹⁶: Նման մոտեցումը արդարացի է այն պարզ պատճառով, որ դատավորը չի կարող տիրապետել հայրենական և օտարերկրյա իրավունքի բոլոր աղբյուրներին, և նման դեպքերում ավելի արդյունավետ կլինի դատավորին իրավական օգնություն ցուցաբերել, քան վերջինիս թողնել ինքնուրույն պարզաբանել, ենթադրենք, իրեն քիչ հայտնի օտարերկրյա իրավունքի որևէ օրենսդրական ակտ:

Մեր կարծիքով, հանցագործությունների քննության և լուծման ընթացքում քննիչները և դատավորները իրավական խնդիրները պետք է կարողանան ինքնուրույն լուծել, և «հատուկ գիտելիքներ» հասկացությունը պետք է թույլատրվի միայն առանձին իրավաբանական գիտելիքների անհրաժեշտության դեպքում: Հատուկ գիտելիքների, բացառությամբ իրավունքի ոլորտի գիտելիքների, հասկացության էության գնահատման ավանդական մոտեցումը հայտնի չափով պայմանավորված է նախ և առաջ նրանով, որ յուրաքանչյուր մասնագիտական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտի համար «հատուկ» լինել չի կարող, քանի որ չի ելնում նրա մասնագիտության շրջանակներից: Մասնագետի համար նրա գործունեության ոլորտը չի կարող լինել «հատուկ», «սպեցիֆիկ»: Այդպիսին կարող է դիտվել միայն պրակտիկ գործունեության ոլորտը կամ տեսական գիտելիքների ոլորտը, որոնք պահանջում են գիտության այլ ճյուղերում կամ այլ ոլորտներում մասնագիտական նախապատրաստություն կամ այդ գիտելիքների գործնական կիրառում:

Ասվածը նշանակում է, որ հարցերը, որոնցով պետք է զբաղվեն հետաքննության, նախաքննության, դատախազության կամ դատական մարմինները մասնագիտական մակարդակով, չեն կարող սկզբունքորեն դառնալ իրավասու անձի, այդ թվում նաև անկախ փորձագետի ուսումնասիրման և գնահատման առարկա:

Քննիչի, հետաքննության մարմնի աշխատակցի, դատախազի, դատավորի վրա պարտավորություն դնել, որ վերջիններս իրագեկ լինեն իրավունքի այսօր հայտնի ճյուղերի և ենթաճյուղերի բոլոր հարցերին, որոնց իմացությունը կարող է պահանջվել նախնական քննության ընթացքում կամ քրեական գործերի դատական քննության ժամանակ, կնշանակի քննիչին, դատավորին դնել դժվար, նույնիսկ անելանելի վիճակում. յուրացնել այդ գիտելիքները որակյալ և պատասխանատու որոշումներ ընդունելու պահանջով ծավալով իրականում անհամար է:

Այսօր պարզ է դառնում, որ վերջին տարիներին ընդունված նորմատիվային ակտե-

¹⁶ Տե՛ս *Давтян А. Г.* Гражданский процесс в Германии и странах СНГ, Ер., 2000, էջ 168:

րի այն առատության մեջ, որոնք պետք է իմանալ նոր տիպի հանցագործություններ քննելիս, և որոնցով պետք է ղեկավարվեն քննիչները, դատախազները, դատավորները իրենց աշխատանքում, ոչ մի իրավաբան պրոֆեսիոնալ մակարդակով ի վիճակի չէ տիրապետելու: Հնարավոր չէ որակյալ քննել հարկային հանցագործություններ, որոնք իրականացվում են բանկային գործունեության և ձեռներեցության ոլորտում, առանց ունենալու անհարաժեշտ պատրաստվածություն քաղաքացիական, ֆինանսական և բանկային իրավունքում, հանցագործությունների բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտում՝ չիմանալով ինֆորմացիոն անվտանգության իրավական ապահովման հարցերը և այլն:

Չմոռանանք նաև, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի բազմաթիվ հոդվածների դիսպոզիցիաներ բլանկետային են (օրինակ՝ 232-րդ հոդված՝ հրդեհային անվտանգության կանոնները խախտելը, 241-րդ հոդված՝ երկաթուղային, օդային կամ ջրային տրանսպորտի երթևեկության անվտանգության կամ շահագործման կանոնները խախտելը, 242-րդ հոդված՝ ճանապարհային երթևեկության և տրանսպորտային միջոցների շահագործման կանոնները խախտելը և այլ), և գործնականում այդ կանոնների խախտումները պարզելու համար նշանակվում են փորձաքննություններ, որոնց իրականացման ժամանակ փորձագետը երբեմն օգտագործում է միայն իրավական գիտելիքներ. իրեն առաջադրված հարցերին լուծում տալու համար օգտվում է միայն օրենքներից և ենթաօրենսդրական ակտերից, այսինքն՝ տալիս է միայն իրավական գնահատական (օրինակ՝ դատատնտեսագիտական և հաշվապահական, դատաապրանքագիտական, դատավտոտեխնիկական, դատաշինարարատեխնիկական և ճարտարագիտատեխնիկական, ճՏՊ հանգամանքների. տրանսպորտային միջոցների տեխնիկական վիճակի և տրանսպորտատեխնիկական, դատահրդեհատեխնիկական և այլ):

Մեր կարծիքով, ճիշտ կլիներ, եթե այդպիսի փորձաքննությունները նշանակվեին և կատարվեին համալիր, երբ, բացի տվյալ բնագավառի հատուկ գիտելիքներով օժտված անձից, փորձաքննությանը մասնակցեր նաև իրավագիտության բնագավառի հատուկ գիտելիքներով օժտված անձը: Դա կնպաստի տվյալ փորձաքննության ընթացքում կիրառվող իրավական ակտերի ճիշտ կիրառելուն կամ մեկնաբանելուն, ավելին՝ չի կիրառվի այնպիսի իրավական ակտ, որն ուժը կորցրել է կամ ենթարկվել է որոշակի փոփոխությունների:

Նաև ճիշտ ենք համարում այն մոտեցումը, որ քրեական գործերի քննության ընթացքում այնպիսի իրավական հարցերի վերաբերյալ, որոնք դուրս են քննիչի, դատախազի, դատավորի նեղ մասնագիտական գիտելիքներից, պաշտոնական հարցումներ կատարել տվյալ ոլորտում նեղ մասնագիտացված մասնագետներից՝ իրավագիտության թեկնածուներից, դոկտորներից, տվյալ բնագավառի պաշտոնատար անձանցից, որոնց պատասխանները քննիչի, դատախազի, դատավորի համար կլինեն խորհրդատվական բնույթի և կողմնորոշիչ, իսկ առանձին վերցրած՝ չեն կարող հանդես գալ որպես ինքնուրույն ապացույց: Դա ոչ միայն կհեշտացնի և կարագացնի քրեական գործերի քննությունը, այլ նաև կնպաստի քրեական գործերի օբյեկտիվությանը:

Քննարկվող հարցի վերաբերյալ մեր համար ընդունելի է Վ. Ն. Մախովի առաջարկը, համաձայն որի՝ «հատուկ գիտելիքների» թվին պետք է դասել նաև որոշ իրավական գիտելիքներ՝ բացառելով քննիչների և դատավորների մասնագիտական գիտելիքները: «...Քննիչի (դատավորի) մասնագիտական գիտելիքներն իրավական գիտելիքներ են: Բայց ոչ բոլորը, այլ ամենից առաջ քրեական իրավունքի, քրեական դատավարության և կրիմինալիստիկայի գիտելիքները: Բուհում ուսումնասիրելով տնտեսական, աշխատան-

քային, միջազգային իրավունք և մի շարք այլ ճյուղային իրավական գիտություններ՝ քննիչները կարող են իրենք իսկ տիրապետել իրավունքի համապատասխան ճյուղերի ոչ բարդ իրավաբանական հարցերում: Բայց իրավաբանների մեջ նույնպես կա մասնագիտացում: Սխալ կլիներ քննիչի կողմից անտեսել իրավական գործունեության նեղ ոլորտում մասնագիտացող իրավաբանների՝ իր մասնագիտական գործունեության սահմաններից անցնող խորը գիտելիքները»¹⁷:

Վ. Ն. Մախովը, սահմանազատելով իրավաբանական գիտելիքները, որոնցում նշում է նաև կրիմինալիստիկան, մոռանում է, որ կրիմինալիստիկական տեխնիկան իրավաբանական այն դոկտրիններից է, որն առավել քան իրավունքի որևէ ճյուղ, «հատուկ»՝ բացառիկ գիտելիքներ է պահանջում (օրինակ՝ գրի կրիմինալիստիկական հետազոտումը, փաստաթղթերի տեխնիկակրիմինալիստիկական հետազոտումը և այլն):

Պետք չէ ժխտել, որ կրիմինալիստիկան ունի բարդ կառուցվածք, որը ներառում է ինչպես իրավաբանական, այնպես էլ տեխնիկական գիտելիքներ:

ISSUES OF DELIMITATION OF SPECIAL AND LEGAL KNOWLEDGE IN CRIMINAL PROCEDURE OF THE RA

Artur Chakhoyan

Associate Professor of YSU Department of Criminal process and Criminology, Senior prosecutor of the City of Yerevan

In recent years, raised disputes in the professional literature concerning the issue of admissibility of judicial normative expertises during the investigation of crimes, which rises in the theory and practice certain difficulties by delimitating special and legal knowledge.

For giving a legal assessment to the behavior during investigation of crimes it is often not enough to find only necessary legal act and to investigate it, but it is necessary to thoroughly investigate such act, as for understanding the content of some concepts it is required specialized knowledge of science, technology, arts.

In the article different approaches concerning the issue from the legal literature, the provisions of Criminal Procedure Code and of its draft are analyzed. On the basis of the analysis own approach is proposed which is grounded by the abundance and complexity of adopted acts during recent years in the Republic of Armenia, by which investigators, prosecutors, judges should be guided in their work.

¹⁷Տե՛ս *Махов В. Н.*, Использование знаний сведущих лиц при расследовании преступлений, М., 2000, էջ 46-47:

ПРОБЛЕМА ДЕМАРКАЦИИ СПЕЦИАЛЬНЫХ И ПРАВОВЫХ ЗНАНИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ РА

Артур Чахоян

Старший прокурор города Еревана

Доцент кафедры Уголовно процесса и криминалистики ЕГУ,

Кандидат юридических наук,

В последние годы в специальной литературе возникает спор относительно вопроса допустимости назначения судебно-нормативной экспертизы во время расследования преступлений, в связи с чем возникают определенные трудности в вопросе установления теории и практики правовых знаний.

Во время расследования преступлений для установления правовой оценки поведения часто бывает не достаточно только найти и исследовать правовой акт, необходимо тщательно расследовать данный акт, так как для понимания содержания некоторых концепций необходимо наличие специальных знаний в области науки, техники и искусства.

В статье представлены и проанализированы различные подходы, существующие в юридической литературе, положения Уголовно-процессуального кодекса и проекта. На основе анализа предлагается собственный подход, который основан на обилии и сложности принятых нормативных актах в последние годы в Республике Армения, которыми должны руководствоваться следователи, прокуроры, судьи.

Բանալի բաներ – հատուկ գիտելիք, իրավական գիտելիք, փորձագետ, մասնագետ, փորձաքննություն, եզրակացություն, փորձագետի կարծիք

Keywords: special knowledge, legal knowledge, expert, specialist, expertise, conclusion, expert opinion

Ключевые слова: специальные знания, правовые знания, эксперт, специалист, заключение, мнения экспертов